

ДО ПИТАННЯ КРИТЕРІЇВ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядається питання визначення критеріїв морального виховання майбутніх соціальних працівників. Узагальнюються напрацювання вітчизняних та закордонних дослідників. На основі аналізу виокремлюються три провідних критерії, які є важливими для морального виховання майбутніх соціальних працівників та подається їх детальний опис та аналіз.

Ключові слова: моральні цінності, моральне виховання, соціальний працівник, критерії морального виховання.

Сай Д.В. К вопросу критериев нравственной воспитанности будущих социальных работников. В статье рассматривается вопрос определения критериев нравственного воспитания будущих социальных работников. Обобщаются наработки отечественных и зарубежных исследователей. На основе анализа выделяются три ведущих критерия, которые важны для нравственного воспитания будущих социальных работников и подается их детальное описание и анализ.

Ключевые слова: моральные ценности, нравственное воспитание, социальный работник, критерии нравственного воспитания.

Say D.V. On the question of criteria of moral education of future social workers in the voluntary activities. The article discusses the definition of criteria of moral education of future social workers. It summarizes the achievements of national and foreign researchers. Based on the analysis it singles out three major criteria that are important for the moral education of future social workers and provides their description and analysis.

Key words: moral values, moral education, social workers, criteria of moral education.

Постановка задачі. Під час навчання у вищому навчальному закладі продовжується процес соціалізації студентів та становлення їх як особистості. Продовжується також і процес формування їх світогляду та моральних цінностей. Хоча молоді люди все ще можуть бути залежними від батьків або родичів, наприклад, у фінансовому плані, вони вже є вільними у виборі поведінки та сфер діяльності. Зі зміною соціального статусу та відкриття нових сфер для діяльності відбувається розвиток моральності, зміна поведінки та зміна способів вирішення моральним дилем, а отже продовження становлення моральних цінностей. Молоді люди більше відкриті до експериментів та ризикованої поведінки та випробовування моральних принципів. Не виключенням є і майбутні соціальні працівники. Із-за характеру професійної діяльності вимоги до морального виховання соціальних працівників вище за інші категорії професій. Після закінчення навчання у вищому навчальному закладі майбутній соціальний працівник вже не має достатнього часу на формування моральних цінностей, адже по закінченню він повинен розпочати працювати з клієнтами. Необхідні особистісно-професійні якості та моральні цінності повинні бути сформовані у процесі навчання в навчальному закладі за обмежений період часу. Волонтерська діяльність надає додаткові можливості для морального виховання майбутніх соціальних працівників, адже відбувається у вільний від навчання час, є добровільною та створює велику кількість різнопланових ситуацій для виховання різних моральних цінностей. Таким чином, роль процесу формування моральних цінностей під час навчання у вищому навчальному закладі та участі у волонтерській діяльності набуває особливого значення. Проте за таких умов залишається не повністю дослідженим питання критеріїв сформованості моральних цінностей майбутніх соціальних працівників. Саме тому **ціллю статті є** визначити та охарактеризувати критерії сформованості моральних цінностей у майбутніх соціальних працівників.

Аналіз досліджень і публікацій. Соціально-економічні трансформації суспільства змінюють вектор сучасної освіти. Із-за швидкості появи інновацій та новітніх методик система освіти вже не може бути спрямованою суто на передачу «знання» та певних професійних навичок потрібних майбутнім соціальним працівникам. Вона переорієнтовується на

розвиток та виховання особистості здатної до саморозвитку та продовж життя. Знання повинні бути більш практичного спрямування та бути доречними для вирішення повсякденних проблем, які постають перед соціальним працівником. Закон України «Про освіту» метою освіти визначає «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору...». На дотриманні принципів, гуманізму, поваги до людини, забезпеченні можливості для самореалізації наголошується і в інших законодавчих актах про освіту. За таких умов питання виховання моральних цінностей у майбутніх соціальних працівників стає вельми важливим.

Ще філософи Стародавньої Греції намагалися досліджувати моральні цінності. Належну увагу у своїх працях приділяли і такі вчені як Г. Гегель, Камю, І. Кант, К. Ясперс та багатьох інших. Питаннями морального виховання особистості займалися такі вітчизняні та закордонні вчені як І. Бех, А. Капська, Л. Кольберг, А. Макаренко, Ж. Піаже, В. Сухомлинський. Питаннями морального виховання студентської молоді приділяли увагу такі вчені як К. Байша, Є.В. Бондаревська, Г. Васянович, М. Горда, О. Денищик, Н. Добровольська, С. Крук, О. Кузнєцова, І. Ластовченко, В. Марчук, Н. Тимченко, Н. Ткачева та ін. Професійним якостям соціального працівника та його системі цінностей приділяли увагу наступні науковці: Г. Кузнєцова, Л. Кірілова, В. Мальцев, Д. Лазаренко, Е Ісакова та інші. Проте питання морального виховання соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності залишаються не повністю розкритим.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування моральних цінностей – це процес, який відбувається протягом всього життя індивіда. Він починається з народження дитини, коли її перші цінності формує оточення, яке задіяне у процес догляду за нею та її виховання. Є. Бондаревська визначає процес морального виховання як процес свідомої цілеспрямованої педагогічної взаємодії суб'єктів, що вимагає професійної компетентності та вольових зусиль вихователя, які перетворюють зовнішні моделі поведінки у внутрішні реальні стійкі моральні навички, звички, моральне осмислення вчинків і

переконань вихованців на основі гуманно-особистісного підходу. На трансформацію моральних норм та правил у внутрішню потребу як на потрібну умову для виникнення моральної вихованості вказує також І. Харламов. Таким чином, відбувається інтеріоризація цінностей та виникнення знань та звичок, які використовуються особистістю для прийняття рішень.

У свою чергу Т. Грачова вбачає у моральному вихованні «творчу активність індивіда в його моральному самовизначенні, у виборі засобів і способів діяльності, в його переході від дотримання зовнішніх моральних норм до моральності, як до внутрішньої духовної свободи». Дослідниця також виділяє 8 основних напрямів розуміння морального виховання різними науковцями як: процесу (Архангельський Л.); цілеспрямованої педагогічної діяльності (Болдирев Н., Львіна Т., Харламов І.); формування людини (В. Белорусова, Решетень І.); цілеспрямованого і систематичного впливу (Підласий І.); специфічної виховної роботи (Сухомлинський В.); спеціально організованого процесу інтеріоризації загальнолюдських цінностей (Ісаєв І., Міщенко А., Шиянов Є.); впливу (Толстой Л.); взаємодії (Мар'єнко І.).

Щодо критеріїв морального виховання, то думки дослідників дещо відрізняються. Наприклад, Л. Бородаєва серед критеріїв духовно-моральної вихованості студентів виділяє «наявність у молодій людини системи наукових знань, сформованість світогляду; наявність почуття внутрішньої свободи і гармонії зі своїм внутрішнім світом, природою і соціумом; прагнення до самореалізації; успішність в різних видах діяльності; адекватність самооцінки; сформованість мотивів поведінки відповідно до вищих духовних цінностей, принципів моральності, загальнолюдських законів Істини, Добра і Краси».

Дослідниця С. Сорошева до критеріїв духовно-морального розвитку студентів відносить наступні: повноту і обсяг знань про духовно-моральні цінності, ступінь інтересу до цих знань, ступінь розвитку емоційного ставлення до морально значущих цінностей, їх особистісне прийняття, наявність практичного досвіду готовності слідувати моральним цінностям в поведінці, ступінь готовності оцінити свою поведінку та оточуючих на предмет слідування моральним цінностям.

Дещо відмінний погляд на критерії запропонований в дослідженнях В. Рибак та О. Хорошайло. У студентів з особливими потребами вони виділяють три основні критерії сформованості духовно-моральних цінностей: духовно-інтелектуальний характеризується наявністю знань з проблеми духовності та моралі; емоційно-ціннісний – обумовлений особистісними ціннісними орієнтаціями, ставленням до суспільної моралі, сформованістю емпатії, співчуття, гуманності, обов'язку, відповідальності; результативно-діяльнісний – характеризується ставленням до себе, оточуючих людей та навколишнього середовища, потребою в духовній практиці, здатністю до рефлексії та адекватною самооцінкою.

Схожі за сутністю критерії моральної вихованості пропонує і Ю. Паршина. Вона зауважує, що моральна вихованість розвивається у процесі морального розвитку під час формування та реалізації наступних компонентів: когнітивного (поінформованості особи у духовно-моральній сфері), діяльнісного (рівнем сформованості та стійкості моральних умінь, звичок,

вчинків, заснованих на загальнолюдських і національних цінностях) та емпатійного (ступінь емоційної чуйності по відношенню до подій та оточуючих людей).

Т. Грачова виділяє наступні компоненти моральної вихованості студентів:

- когнітивний компонент, який охоплює знання та розуміння сутності моральності, наявність та сформованість знань про моральні цінності на рівні уявлень та понять;
- аксіологічний компонент, який характеризується позитивним ставленням до соціальних цінностей, прагненням до пізнання моральних цінностей та схильністю діяти у відповідності до моральних цінностей;
- аксіологічний та поведінковий компонент включають здатність особи виявляти мотив поведінки та робити вибір на цій основі, розуміти мотиви поведінки оточуючих, дотримуватися моральних правил, вміння порівнювати потреби з результатами вчинків з точки зору моралі;
- поведінковий компонент характеризується сформованістю вмінь та навиків моральної поведінки, а саме у вмінні реагувати на емоційний стан оточуючих та надавати допомогу як близьким, так і малознайомим людям, виконувати загальноприйняті правила поведінки.

О. Коваль пропонує три критерії для визначення сформованості професійно-моральних цінностей інформаційно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний та процесуально-інтеграційний. Сутність інформаційно-пізнавального критерію полягає в обсязі та глибині засвоєння особистістю моральних уявлень і понять, що характеризує його професійно-моральну грамотність. Мотиваційно-ціннісний критерій включає ступінь сформованості провідних ціннісних орієнтацій, якими особистість керується у стосунках з оточуючими людьми і характеризує професійно-моральну зорієнтованість особистості. Процесуально-інтеграційний критерій пов'язаний з професійно-моральною поведінкою, яка характеризується ступенем прояву переконань у професійно-моральній поведінці.

Вартим уваги є також погляд О. Лукач на моральну культуру, яка характеризує її як «складне інтегративне особистісне утворення, що охоплює знання про моральні норми і цінності, орієнтацію на їх дотримання у власній поведінці, вміння реалізовувати таку поведінку у своїй життєдіяльності та відносинах з іншими людьми» і слугує показником рівня морального розвитку індивіда. Формування моральної культури вона визначає «як процес, що передбачає оволодіння і відтворення індивідом морального досвіду як культури моральної діяльності, спілкування, відносин, поведінки».

Таким чином, можна припустити, що згідно О. Лукач, моральне виховання входить до складу поняття моральної культури особистості. Проте складові (критерії) моральної культури та морального виховання майже збігаються. Складовими моральної культури вона вважає наступні компоненти: когнітивний (знання), емоційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації) та поведінковий (моральна поведінка). На основі вищезазначених компонентів О. Лукач також пропонує розроблені критерії сформованості моральної культури, поняття яке включає і моральне виховання. Так, критеріями когнітивного компонента

(знання) є розуміння сутності таких понять, як «мораль», «моральність», «моральна культура»; знання моральних норм, цінностей і способів їх дотримання у власній поведінці, відносинах з іншими людьми; критеріями емоційно-ціннісного (ставлення) є позитивне ставлення до моральних норм і цінностей, прагнення до їх використання у власній поведінці та відносинах з іншими людьми; критеріями емоційно-ціннісного (ціннісні орієнтації) – орієнтація на моральні цінності, здійснення морально обгрунтованого вибору, прагнення самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність. Поведінковий компонент (моральна поведінка) характеризується вмінням дотримуватися норм і цінностей у власній поведінці та відносинами з іншими людьми; вмінням попереджати і конструктивно розв'язувати конфлікти.

Таким чином, погляди дослідників щодо критеріїв морального виховання можна звести до наступних трьох:

- *морально-інтелектуальний*, який характеризується наявністю знань та розуміння сутності моральних цінностей, їх обсягом та глибиною;
- *емоційно-ціннісний*, до складу якого входять позитивне ставлення до соціальних та моральних цінностей; особистісні ціннісні орієнтації та особистісне прийняття моральних цінностей; сформованість емпатії, співчуття, гуманності та обов'язку; прагнення до пізнання та схильність діяти у відповідності до моральних цінностей, а також самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність;
- *діяльнісний*, який полягає у вмінні застосовувати знання та форми поведінки у життєвих ситуаціях у відповідності до моральних цінностей; у наявності практичного досвіду та рівнем сформованості, стійкості умінь діяти на основі моральних цінностей; здатності виявляти та розуміти мотиви поведінки оточуючих та на цій основі робити вибір; дотриманні моральних норм та цінностей правил.

Моральні знання полягають як у конкретних знаннях про моральні вимоги та тип поведінки, так і у можливості робити узагальнення щодо провідних моральних ідей. В основі моральних знань знаходяться поняття та уявлення, які здобуваються особистістю у процесі безпосередньої взаємодії з навколишньою дійсністю або спостереженням за різними типами поведінки. Г. Іванова зазначає, що у моральних знаннях знаходиться інформація про моральні вимоги та «стандарт» суспільства у певну історичну епоху. Більше того, вони дають інформацію про наслідки порушення суспільних та моральних норм. Це дозволяє особі обрати той вид поведінки, який, з її точки зору, буде найбільш доречний та слухний як у певній конкретній ситуації так і для використання під час взаємодії у різних ситуаціях суспільства в цілому. Моральні знання також мають певні ознаки, які їх характеризують. Таким чином, Г. Іванова, стверджує, що вони мають: зміст; оціночно-нормативний компонент, який виражає ставлення особи до моральних явищ дійсності, відображених у знаннях; актуальність для людини, яка буде використовувати їх у реальному житті та дієвості, тобто відображення знань у вчинках особи. Особа отримує знання шляхом навчання як теоретичного з інформаційних ресурсів, так і практичного, наприклад, з власного досвіду. Процес засвоєння моральних знань відбувається на декількох рівнях: по-перше, відбувається сприйняття і осмислення інформації; по-друге, виникає

активна розумова діяльність, заснована на моральних цінностях, яка пов'язана з безпосереднім вирішенням практичних завдань; по-третє, виникає теоретична діяльність, яка створює наукову основу для освоєння даної галузі наукового пізнання. Поглиблення знань відбувається у процесі аналізу власних вчинків та вчинків інших осіб у різних життєвих обставинах, а також їх порівняння. Під час самоаналізу особа осмислює власні моральні цінності та причини своєї поведінки.

Слід зазначити, що моральна потреба робити певну дію виникає лише за умови емоційного переживання людини, оскільки людина повинна вчинити дію, яка не стільки відповідає власним інтересам, скільки інтересам суспільства або інших людей. Таким чином, вчинок провокує певну емоційну реакцію, тобто переживання, що робить моральну цінність не тільки осмисленою, але і відчутною. Здатність переживати переводить моральні цінності з розряду об'єктивно до суб'єктивно важливих, тобто моральні цінності стають внутрішніми. Ставлення людини до моральних цінностей та дії, яка виконується або не виконується у відповідності до цінності, виявляється у формі оцінок та суджень. Засвоєння моральних цінностей характеризується появою морального почуття, завдяки якому відбувається моральна оцінка вчинків, а також поступова трансформація суспільних моральних вимог у свої власні. Про це зазначає і Ю. Костєва, суто знання певної моральної цінності не призводить автоматично до того, що вона буде впливати на лінію поведінки особи, адже такі знання мають різну детермінуючу силу. Тільки набуття особистісного сенсу завдяки власному досвіду переводять емоційне сприйняття цінності у певну ціль для діяльності.

Участь у волонтерській діяльності надає можливість людині безпосередньо долучитись до процесу взаємодії з людьми, які потребують допомоги. У такий спосіб у майбутнього соціального працівника відбувається переосмислення наявної системи моральних цінностей.

Як зазначає З. Кучурова «моральні цінності особистості формуються в двох взаємопов'язаних між собою процесах: усвідомленні морального сенсу дійсності і емоційно-творчого ставлення до неї. На цій основі здійснюється їх взаємодія. Таким чином, специфіка формування моральних цінностей полягає в синтезі усвідомлення доцільності моральної сутності поведінки і діяльності, безпосередньому емоційному переживанні моральної потреби в реалізації укладених в знанні про моральність соціальних вимог до дійсності і що спонукає до практичної діяльності». Таким чином, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти відображають мету та формують поведінку для її досягнення. У процесі волонтерської діяльності майбутні соціальні працівники потрапляють у велику кількість ситуацій взаємодії з різними категоріями клієнтів. Це в свою чергу дозволяє перевірити їх знання моральних цінностей, а також застосувати їх у практичній діяльності

Як слушно зауважує Л.Коберник, якщо система цінностей особи не відповідає її можливостям, то в останньої виникає внутрішній особистісний конфлікт, наслідки якого проявляються у фізичній або вербальній агресії та негативізмі по відношенню до оточення. Також вартим розгляду є твердження О. Турянської та О. Матвієнко щодо емоційно-

ціннісних ставлень особистості, які мають бути актуалізовані в навчанні для засвоєння цінностей. Вони становлять єдину систему, яка складається з прагнення знань (пізнавальне ставлення), прагнення любові та добра (моральне ставлення), прагнення краси (естетичне ставлення), прагнення успіху в діяльності (практичне ставлення), прагнення творчості й пошуку (творчопошукове ставлення) та прагнення взаємодії (міжособистісне ставлення).

Особистісні ціннісні орієнтації формуються на основі системи цінностей і у подальшому виступають регуляторами поведінки та діяльності особистості. Моральні цінності з категорії знання трансформуються у категорію моральні звички та переконання. З часом вони стають суспільними ціннісними категоріями, які роблять можливими виховання студентської молоді у руслі соціальної спрямованості та виступають регуляторами різних сфер життя особи: від професійного до приватного. Зазначене знаходить підтвердження у К. Платонова, який зауважує про те, що не короткочасне прагнення до діяльності є властивістю особистості і саме воно визначає її спрямованість. Важливим є погляд І. Харламова щодо феномену генералізації особистісних якостей, який полягає у наступному: якщо особистісна якість закріплюється і стає стійкою, тоді вона впливає на розвиток інших

сторін та якостей людини. Отже, принцип генералізації також поширюється і на засвоєння особою моральних цінностей.

Висновки. Характер професійної діяльності соціальних працівників обумовлює важливість їх морального виховання. Серед критеріїв, які визначають характер морального виховання були виділені наступні: морально-інтелектуальний, який характеризується наявністю та обсягом знань, розуміння майбутніми соціальними працівниками сутності моральних цінностей; емоційно-ціннісний, до складу якого входять позитивне ставлення майбутніх соціальних працівників до соціальних та моральних цінностей, їх особистісні ціннісні орієнтації, сформованість емпатії, співчуття, гуманності та обов'язку, а також прагнення до пізнання та здатність самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність; діяльнісний критерій полягає у вмінні застосовувати знання та форми поведінки на практиці у відповідності до моральних цінностей, а також дотримуватись моральних норм та цінностей, здатності виявляти та розуміти мотиви поведінки оточуючих та на цій основі робити вибір. Волонтерська діяльність виступає платформою для розвитку та перевірки моральних цінностей майбутніх соціальних працівників.

УДК: 378.14

Самойленко О.М.

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ QR-КОДУВАННЯ

В статті окреслено методику підготовки навчальних матеріалів з природничо-математичних дисциплін із застосуванням технологій QR-кодування. Розкрито поняття QR-коду, його основні типи та призначення в освіті. Представлена методика підготовки навчальних матеріалів з природничо-математичних дисциплін із застосуванням технологій QR-кодування. Окреслено типи навчальної інформації, які може бути представлена у вигляді QR-коду.

Ключові слова: освіта, кодування навчальної інформації, QR-код, технологія QR-кодування.

Самойленко А.М. Методика подготовки учебных материалов по естественно-математическим дисциплинам с применением технологий qr-кодирования. В статье обозначены методика подготовки учебных материалов по естественно-математическим дисциплинам с применением технологий QR-кодирования. Раскрыто понятие QR-кода, его основные типы и назначения в образовании. Представлена методика подготовки учебных материалов по естественно-математическим дисциплинам с применением технологий QR-кодирования. Определены типы учебной информации, которые может быть представлена в виде QR-кода.

Ключевые слова: образование, кодирования учебной информации, QR-код, технология QR-кодирования.

Samoylenko A.M. Methods of preparing training materials on natural and mathematical sciences using technology qr-code. The paper outlines the method of preparation of training materials on natural and mathematical sciences technologies using QR-code. The notion QR-code, its main purpose and types of education. The methods of preparation of training materials on natural and mathematical sciences technologies using QR-code. Outlines the types of educational information that can be represented as a QR-code.

Keywords: education, educational information coding, QR-code technology QR-code.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку сучасної освіти спрямовують на удосконалення методик подання навчальних матеріалів. Період глобалізації суспільства вимагає нових поглядів та підходів до організації навчального процесу. З'являються та набувають поширення нові форми забезпечення потреб людини в одержанні необхідних знань. Однією з перспективних форм організації навчання є дистанційна освіта, в основі якої лежать інформаційні та комунікаційні технології.

Технологічний прогрес розширює можливості отримання навчальної інформації, зокрема з природничо-математичних дисциплін. Пріоритетного значення набувають електронні матеріали. Такий факт пояснюється розширеними можливостями наочних матеріалів, серед яких застосовуються цифрові зоб-

раження, 3-D просторові геометричні фігури, аудіозаписи, відеофрагменти лекцій, відеоінструкції, тощо. Але недостатньо розглянуто питання щодо удосконалення друкованих навчальних матеріалів, які мають обмежені можливості представлення наочності. Одним із варіантів удосконалення таких навчальних матеріалів є застосування технологій QR-кодування.

Метою нашої статті є розкриття поняття QR-коду, його основних типів та призначення в освіті, а також окреслити методику підготовки навчальних матеріалів з природничо-математичних дисциплін із застосуванням технологій QR-кодування.

Вклад матеріалу. Модернізація вищої освіти в руслі переходу до нової освітньої парадигми спрямована на формування висококваліфікованого фахівця,